

УДОСКОНАЛЕННЯ НОВОЇ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ДЕРЖАВНИМ СТАНДАРТОМ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається удосконалення нової якості навчання української мови молодших школярів за Державним стандартом початкової загальної освіти. Розглянуто його освітні галузі та проаналізовано змістові лінії галузі «Мови і література». Висвітлено зміст нових навчальних програм з української мови для учнів першого класу. Зосереджено увагу на мовних і мовленнєвих знаннях, уміннях і навичках першокласників, які вони мають опанувати, вивчаючи нову програму з української мови. Розкрито переваги та недоліки підручників з навчання грамоти для учнів першого класу. Окреслено добір методів і прийомів навчання мови й мовлення, які може використовувати учитель початкових класів.

Ключові слова: *якість, нова, навчання, українська мова, молодший школяр, державний, стандарт, загальна, початкова, освіта, програма, підручник, буквар*

Постановка проблеми. У сучасних умовах становлення нової системи освіти України підвищуються вимоги до якості навчання учнів початкових класів. Адже якість навчання передбачає не тільки підвищення теоретичного рівня, а й удосконалення практичних умінь, які необхідні дітям у початкових класах, розвитку їхньої самостійності, інтересу до творчої діяльності.

Сьогодні науковці розв'язують проблему, яка полягає у тому, що треба вчити не стільки теоретично, а звертати увагу на компетентнісний підхід до навчання учнів початкових класів. Від того, як підвищиться їхній рівень оволодіння мовою і мовленням, залежать успіхи з усіх навчальних предметів, у т.ч. мови й мовлення. А це сприятиме удосконаленню якості навчання дітей української мови.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Вивчення та аналіз методичної літератури з обстежуваної проблеми показав, що методисти та науковці вважають, що удосконалення якості навчання української мови молодших школярів залежить від змісту навчання мови й мовлення та добору доступних методів і прийомів роботи над ним [1;5;6;7;9;10]. Під час вивчення української мови здійснюється практична підготовки молодших школярів на основі поглиблення та закріплення набутих мовних знань, опанування матеріалом та творче застосування набутих знань під

час розв'язання завдань, закладених у новій програмі з української мови в початкових класах [1;5; 6].

М. С. Вашуленко вважає, що має здійснюватися опора на теоретичні знання, отримані в процесі навчання та особистий досвід діяльності при поетапному формуванні системи знань, умінь, навичок, які забезпечують високі результати готовності навчання у початковій школі [1; 7].

А.С. Зимильдінова, М.М. Проць розкривають взаємозв'язок у вивченні мовних явищ і мовленнєвих умінь учнів молодшого шкільного віку [6, 45].

О. Чепка розглядає процес нарощування знань, умінь і навичок на етапі вивчення нового матеріалу, Кожен з наступних етапів базується на змісті теоретичної і практичної підготовки попереднього, включає в себе в якості вихідних попередніх теоретичних знань і практичних умінь і навичок учнів[10, 4].

Невід'ємною частиною навчального процесу, засобом формування умінь і навичок є система роботи з боку вчителя над новими програмами з навчальних дисциплін у 1 класі. Вони побудовані відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти [3,1-6].

Мета стаггі полягає у тому, щоб розкрити удосконалення нової якості навчання української мови молодших школярів за новим Державним стандартом початкової загальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Зміст державного стандарту включає 7 освітніх галузей, які реалізуються в 12 навчальних предметах, щонайменше 8 із них – викладає один учитель[3,1-6]. Він ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що відповідає сучасним вимогам суспільства. Актуальними завданнями, які визначені основними документами початкової школи, є оволодіння ключовими компетентностями, які передбачають особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток учнів; життєві компетентності учнів формуються на основі міжпредметних зв'язків та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій [9,25-28].

В основу систематизації матеріалів нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти покладено освітню галузь «Мови і літератури»[3, 2-6]. Ця галузь реалізується з урахуванням вікових особливостей учнів у Типових навчальних планах через навчальні предмети «Українська мова (мова і читання)», «Російська, інша мова національної меншини (мова і читання)», «Іноземна мова» [3, 1-3]. Відповідно до мети і завдань цієї освітньої галузі у структурі нового Державного стандарту виділяються такі основні змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна, діяльнісна[3, 3-4].

Мовленнєвий аспект вивчення мови включає види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письмо. У вивченні української мови в початкових класах окреме місце посідає мовний аспект, яким передбачено знання будови тексту, речення, його лексично-рама-тичних особливостей, структури; знання лексичного значення та будови слова; розпізнання лексико-граматичних розрядів слів, уміння правильно вживати змінні слова; розрізняти звуки, букви, знати український ал-фавіт; [3, 3-4].

У Державному стандарті загальної початкової освіти, як бачимо з його аналізу, закладена основна ідея – єдності мовної освіти і мовленне-вого розвитку молодших школярів [3 , 1-3].

Соціокультурна змістова лінія передбачає включення тематичних груп слів – назв предметів і реалій матеріальної та духовної культури українського народу. Усталені вирази, українські народні прислів'я, приказки, загадки, лічилки, скоромовки, потішки, пісні, казки, легенди тощо як відображенням народного досвіду, українського характеру» [3 , 8].

Діяльнісна лінія включає загально навчальні вміння і навички, зокрема навчально-організаційні, навчально-інтелектуальні і творчі, контрольні-оцінювальні» [3, 8].

Важливе місце в системі роботи з учнями відводимо новій програмі з української мови в 1 класі, яка реалізується через предмет «Навчання грамоти і розвиток мовлення першокласників». [3, 8]. Її структура вклю-чає розділи: «Навчання читати (добуквариний, букварний та післябук-варний періоди)». «Навчання письма. Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт» [8,10-12]. Водночас у ній подаються вимоги до оволодіння першокласниками читацькими та графічними вміннями, технікою читання і письма [8,18-22].

Другий розділ програми включає «Мовленнєву змістову лінію», що складається із таких розділів: «Аудіювання– слухання-розуміння усно-го мовлення. Говоріння. Читання. Робота з дитячою книгою. Письмо» [8,13-15].

Новим у порівнянні з минулою програмою 1 класу (2007р.) є третій розділ програми, який називається «Мовна змістова лінія», де включено такі розділи, як «Текст. Речення. Слово. Звуки і букви. Склад. Правопис» [8, 15-16].

До новизни цієї програми належить і відображення оновлених зміс-тових ліній Державного стандарту: «Соціокультурна» і «Діяльнісна» [3; 8]. До «Соціокультурної змістової лінії» включено такі теми: Тематичні групи слів, що називають державу, її столицю, державну символіку, ре-

лії життя народу. Фольклорні твори великої і малої форми. Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування. Соціальні ролі [8, 16-17].

Діяльнісна змістова лінія розглядає наступні розділи: «Формування навчально-організаційних умінь і навичок». «Формування навчально-інформаційних умінь і навичок». «Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок». «Формування контрольної-оцінювальної умінь і навичок» [8, 17].

Важливе місце в програмі відводиться розвитку усного і писемного зв'язного мовлення, яке рекомендується здійснювати протягом 15-20 хвилин на уроці навчання грамоти один раз на два тижні (17 годин на рік) [8, 21-22]. Змістом роботи є опрацювання діалогічних та монологічних текстів на уроках.

У програмі відзначається, що учень 1-го класу може розповісти про те, що бачив, чим займався, які пригоди з ним сталися, за малюнком чи за серією малюнків, вміти висловитися на основі прослуханого тексту, розказати про випадок у житті [8, 28].

У процесі навчання мають розширюватися функції мовлення молодших школярів, що сприяє засвоєнню мови й мовлення на якісно вищому рівні. Провідним у їхній діяльності стає монологічне мовлення, яке більш складне порівняно з діалогічним. Коли діалог – це, по суті, ланцюг реплік, то монолог – система думок, втілених у словесну форму. Програмою передбачено, що під час діалогу мімїка, жести, реплїки співбесїдника допомагають дитинї правильно побудувати фразу, доповнити те, що виражено неточно, внести пропущене. Спїлкуючись, учень оволодїває рїзними способами – стимулами коригування власного мовлення [8, 29].

Монолог не пїдтримується ситуацїями, запитаннями, вимагає бїльшої зїбраностї, попередньої пїдготовки.

Як бачимо, нова навчальна програма з української мови для 1 класу є розширеною і поглибленою за змістом у порівнянні з минулою програмою, відповідає удосконаленому Державному стандарту початкової загальної освіти. Однак, на нашу думку, вона є заскладною для учнів 6-7-рїчного вїку.

Зміст програми вїдображено в пїдручниках з навчання грамоти – Букварях. На сьогднї є два Букварї з грифом Мїністерства освіти і науки, за якими працюють учнї першого класу в загальноосвїтнїх навчальних закладах. Розкриємо переваги і недолїки кожного з них [2;4].

Буквар (авт. М. С. Вашуленко та О.В. Вашуленко) вїдповїдає новїй програмї, побудований вїдповїдно до трьох перїодїв з навчання грамоти.

У добукарний період відображено тематичний підхід до розвитку мовлення: сюжетні малюнки або ілюстрації виконують роль тексту. Тематика різноманітна: ігри дітей, казки, пори року, село, місто, транспорт, домашні й дикі тварини, фермерство, овочі й фрукти, обряди і традиції в Україні. На сторінках здійснюється ознайомлення учнів з початками мовного аналізу: текст– речення слово – склад – наголошений склад – звуки (голосні, приголосні; тверді, м'які приголосні [2, 3-11].

Букварний період відображає принцип частотності: розташування літер на сторінках підручника: спочатку ідуть голосні а, о, у, потім – приголосні – м, н, решта букв – впереміжку –голосні , приголосні; паралельне введення твердих і м'яких приголосних [2, 12-142].

Значна увага належить звуковій роботі: звукові моделі складів, слів, де виучуваний звук стоїть в різних позиціях. На основі звукових та складових схем учитель здійснює складо-звуковий аналіз. На сторінках підручника пропонуються різні таблиці складів: променеві, прямокутні, які розташовано горизонтально й вертикально.

Багатий матеріал рекомендується для читання: колонки складів, слів, речення, заголовки до малюнків, комбіновані тексти . У цих текстах, якщо є слово з невиучуваною літерою, то воно замінюється малюнком (предмет, іграшка) або, якщо пропущено дієслово, то в тексті ставиться риска (–) [2].

Для розвитку зв'язного мовлення вміщено багато предметних, сюжетних чи серійних малюнків, які розташовані на кожній сторінці. Є сюжетні полосні ілюстрації на різну тематику: пори року, рідний край, домашні і дикі тварини, рослини, квіти тощо.

У цілому Буквар цих авторів є доступним для дітей 6-7-річного віку.

Аналіз нового Букваря авторів В. Науменко, М. Захарійчук показав, що в ньому відображено модернізований підхід до вивчення української мови в 1 класі, який побудовано на текстах [4, 5-37].

У добукарний період пропонуються великі за обсягом тексти для читання, що не відповідає віковим особливостям дітей шести-семирічного віку[4, 5-37].

У букварний період у ньому вміщено систему формування аудіативних умінь: сприймання звука, складу, слова, речення [4, 38-173].

Сюжетні малюнки, схеми речень, звукові моделі слів, робота над текстом допомагають реалізувати завдання різних видів мовленнєвої діяльності.

Є променеві таблиці, що розвивають увагу і логічне мислення дітей.

Буквар містить завдання для учнів з рівнем сформованості читацьких умінь; ілюстративний та текстовий матеріал багатий і пізнавальний.

Однак він є складним за змістом і оформленням. У ньому простежуються такі недоліки, як:

- відсутність звукового позначення букв; відсутня стрічка вивчених літер;

- відсутні прості речення для читання; відсутній рукописний текст для списування;

- багато маловживаних важких для запам'ятовування слів: вутінка, голкіпер, посутінкувати, Окся тощо;

- недостатньо предметних малюнків на вивчені літери; важкі і незрозумілі схеми: (_ _ _ хто?).

- складні запитання і завдання типу: Чи легко скласти слова-відповіді? (с.15). Як розв'язати завдання Совеняти (с.47)?

Є багато піктограм, які супроводжують сторінки букваря (с.7-137), що утруднює дітям процес читання.

Діти вперше чують слово «голкіпер» і прізвище Пеле. На нашу думку, недоречно в Лісовій школі директором призначено Лося [4].

Як ми вважаємо, в цьому букварі треба краще виокремити методичний матеріал для вчителя і для учнів.

Для того, щоб підняти якість навчання української мови в початкових класах, учителеві потрібно застосовувати добір таких методів і прийомів навчання, щоб учні оволоділи мовними знаннями та мовленнєвими вміннями. Серед таких методів виділяються спостереження за мовним матеріалом, різні типи розповіді, евристичні бесіди тощо. А для формування мовленнєвих умінь найкраще підходять дидактичні мовні ігри та мовленнєві ситуації, у яких учень розкривається, відчуває себе комфортно, може висловитися на будь-які життєві теми, близькі його досвідові.

Висновки. Отже, оволодіння учнями змістом з мови та мовлення, закладеним у нових програмах, добір учителем різноманітних методів і прийомів роботи з мовним та мовленнєвим матеріалом сприятиме удосконаленню якості навчання молодших школярів.

1. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі. Методичний посібник/ М.С. Вашуленко – К.: Освіта. – 2006.–268с.

2. Вашуленко М. С., Вашуленко О. В. Буквар. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. 1клас/ М.С. Вашуленко, О.В. Вашуленко.–К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.–152 с.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа.– 2011.– № 7.– С. 1-18.

4. Захарійчук М.Д., Науменко В.О. Буквар: підр. для 1 кл. загальноосв. навч. закл.–К.:Грамота, 2012.–176с.

5. Зимульдінова А. С., Проць М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Тексти лекцій /А. Зимульдінова А., М. Проць – Дрогобич: ДДПУ, 2007. – 70 с.

6. Методика викладання української мов. Курс лекцій. Частина І. Навчання грамоти /Укладачі М.Проць, А.Зимульдінова. –Дрогобич: Коло, 2009.– 150с.

7. Методика навчання української мови в початковій школі /За ред. М.С. Вашуленка.– К.: Літера ЛТД, 2011.–364с.

8. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.

9. Савченко О.Я. 46. Савченко О.Я. Розвиток змісту початкової освіти в умовах Державного суверенітету України: методологічний, законодавчий, дидактичний аспекти// Початкова школа.– 2011.–№ 8.– С.25-29.

10. Чепка О.В.Становлення майбутніх учителів початкових класів на етапі неперервної професійної підготовки у педуніверситеті // Початкова школа.–2012.– № 11.– С.23-25.

УДК 37.013.8

Марія Зубрицька (Дрогобич)

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Поняття етнопедагогічних засад виходить із змісту етнопедагогіки як науки про досвід окремого народу у справі виховання і навчання дитини, про його моральні та естетичні цінності, ідеали, погляди. Навчання рідної мови і формування мовленнєвих умінь і навичок учнів на засадах етнопедагогіки базується на системі принципів, методів, засобів народної педагогіки і дидактики з урахуванням етнокультурних, етнопсихологічних, етнолінгвістичних досліджень.

Постановка проблеми. Змістом навчання рідної мови на етнопедагогічних засадах є мовленнєвий розвиток особистості. Про давність цієї проблеми свідчать повчання давньоруських князів, досвід навчання і виховання в монастирях, братських школах, Києво-Могилянській академії тощо. Прихильниками етнопедагогіки були Г. Сковорода, В. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, О. Духнович та ін.

Аналіз наукової літератури дозволяє з'ясувати поняття етнопедагогічних засад формування мовленнєвих умінь і навичок, що передбачає: дотримання народності та етнокультурного спрямування навчально-виховного процесу; єдиний духовно-мовленнєвий розвиток особистості